

OCAKLARA VE "BUYRUK" KİTAPLARINA GÖRE ÇEŞİTLİ ALEVİ GELENEKLERİ

Fuat BOZKURT*

Özet

Anadolu Aleviliği, kişiyi doğumu ile bağrına basıp kimlik kişilik kazandırır. Yasakçı değil düzenleyici; baskıcı değil denetleyici töreler dizgesi içinde törenlere katar. Yaşamı kucaklama, doğumla başlayan dinsel törenler bireyi kuşatır. Aleviliğin bu yapısı son yıllarda iyice aydınlanan Tahtacı gelenekleri ile ortaya çıkmıştır. Ege'nin ormanlık alanlarında dış dünya ile pek bağlantısı olmayan bu topluluklar Aleviliğin özgün yapısını iyi koruyan kesimi oluşturur. Bize yeni ufuklar açan Tahtacı gelenekleri özgün yapı üzerine düşünmemizi sağlar. Bu yazımızda eskicil (arkaik) özelliklerden yola çıkarak Aleviliği güncelleştirmek istiyoruz. Hıristiyanlıkta olduğu gibi, Alevilik de bireyi doğumla biçimde kavrar. İnançlar dizgesi, toplumun dışında değil, yaşantısındadır. Yaşamın kopmaz bir parçasıdır. Bu nedenle, kimi çevreler Aleviliği bir yaşam biçimi olarak değerlendirilir. Ama yaşam biçimi gelenekler, Aleviliğin çok uçlu yıldızın yalnız bir ucunu oluşturur. Tahtacı gelenekleri şimdiye değin çeşitli kitaplarda verilmiştir. Bu geleneklerin dinsel bir inanç işlevinde açığıdır. Bu bakımdan sıkı bir gizlilik içinde yapılır. Yine de Tahtacılar arasından çıkan kimi araştırmacılar bu yasak duvarını delmeyi başarmışlardır. A. Yılmaz, Yusuf Ziya Yörükhan anılmaya değer araştırmacılarıdır. Son yıllarda ise Rıza Yetişen değerli derlemeleri ile bu alana hizmette bulunmuştur. Biz, bu ve benzeri yayınlar yanında doğrudan kendi alan derlemelerimize dayanarak değerlendirmek istiyoruz. 1989 yazında uzun bir tarama gezisinde ile Tahtacılar arasında bulunduk. Bunların sonucunda önemli veriler elde ettik. Araya giren başka çalışmalar yüzünden bu gereçleri değerlendirmeye zaman bulamadık. Şimdi, tüm bu verileri, İmam Cafer Buyruğu adı ile bilinen Buyruk'taki belgelerle karşılaştırmak, değerlendirmek istiyoruz.

Anahtar Kelimeler: Musahip, aşına, peşine, oğlan ikrarı, kız ikrarı alma, ev ondalama, ocak kazdırma erkandan geçme, tarik, ölmeden önce ölmek, on iki hizmet

VARIOUS ALEWI TRADITIONS ACCORDING TO OCAKS AND COMMANDMENT BOOKS

Abstract

Anatolian Alewism hugs the individual since birth and gives him/her identity. Religious activities also surround the individual. This structure of Alewism came out with the traditions of the Tahtacıs who do not contact with the world outside frequently and protect the original structure of Alewism. This paper presents current knowledge about Alewism. Some regard Alewism as a lifestyle but the traditions of this lifestyle are only one part of Alewism.

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Antalya/ Türkiye, fbozkurt@akdeniz.edu.tr

The traditions of the Tahtacıs have been studied in various books so far and A. Yılmaz and Yusuf Ziya Yörükhan are worth mentioning. Recently, Rıza Yetişen contributed to the field with his compilations. The researcher contacted with the Tahtacıs in the summer of 1989, got important data and compared the data with the documents in Commandment Book known as Imam Cafer Commandment.

Keywords: Musahip (religious brother), aşına (acquainted with religion), peşine (follower), Oğlan İkrarı Alma (coming of age of a young boy), Kız İkrarı Alma (coming of age of a young girl), Ev Ondalama (Sharing a House), Ocak Kazdırma (house warming party), Erkandan Geçme (to go under the holy tree), Tarik (Tariqa), Ölmeden Önce Ölmek (Dying Before Death), On İki Hizmet (Twelve Duties)

Giriş

Canlıların yaşamında doğum, canlının türünü sürdürmesi, yeniden yaşam kazanması savaşıdır. İnsan topluluklarında kutlanan sevinçli olaylardan biridir. İlkel yaşamla başlayan kurallar dizgesi zamanla gelenek, görenek, dinsel ayinlere dönüşür. Her toplumda çeşitli doğum gelenekleri, töreleri vardır. Bunların kimi dinsel törenler biçiminde sürer. Hıristiyanlıkta vaftiz töreni, dinsel törene dönüşmüş kutlamanın en çarpıcı örneklerindedir.

Anadolu Aleviliğinde doğum tatlı türünden yiyeceklerle kutlanır. Bunlar, gelenekler Aleviler arasında da Sünniler arasında da, -bölgesel gelenekler bir yana bırakılırsa- üç aşağı beş yukarı aynıdır. Alevilikte Sünnilikten ayrılan nokta, Dede 'nin konumudur. Çocuğu doğmayan gelinlere kimi dedeler dua ile çocuk bağışlarlar. Bu inanç yakın zamana dek yaşamıştır. Kimi dedelerin nefesinin keskinlikleri ile ün yapmışlardır. Bunlardan biri Malatya'nın Mezirme köyünden Vaylög dededir. Gerçek adı Mustafa Öztürk olan Şah İbrahim Veli ocağından gelen ve gerçek adı Mustafa Öztürk olan Vaylög, Malatya- Sivas- Tokat üçgeninde pek köyde, çocuğu doğmayan genç gelinlere duaları ile çocuk bağışlamıştır. Doğan erkek çocukları onun adını almışlardır. Bu da, Şamanik kökenli inancın ne ölçüde köklü bir geçmişe dayandığını göstermektedir.

Dedenin işlevi salt bununla bitmez. Alevi yaşamında doğan çocuğun dualanması gerekir ve doğum gülbengi bulunur. Çocuk doğduktan sonra köyde bulunan dededen dua alınır. Şiirsel bir biçimde taşıyan Gülbeng Türkçedir. Bu duayı herhangi dede ya da ana okuyabilir. Ama asıl duası alınacak dede çocuk ihsan eden dededir. Çocuğun herhangi bir kazaya, hastalığa uğramaması için o dedenin en kısa zamanda dua etmesi gerektiğine inanılır. Köye çocuk ihsan eden dede geldiğinde çocuk onun önüne götürülür. Dede çocuğu kucasına alır, dua eder. Uzun sağlıklı esen bir yaşam diler.

Rıza Yetişen Tahtacı Aşiretleri kitabında Tahtacılar arasında doğum kutlamalarında içki içildiğine değinir. Anadolu Aleviliğinde bu tür kutlama dinsel bir içerik taşımaz, bireyseldir ve yaygın değildir. Ama kimi varlıklı aileler doğumu Abdal Musa cemi yaparak toplumla kutlarlar. Ad verme, beşik kertmesi yapma gelenekleri de dinsel içerikten çok töreseldir.

1. Oniki Erkân

Alevi dinsel töreni bölgelere göre kimi ayrımlar gösteriyor. Bu ayrımlardan en önemlisi Tahtacı Alevileri arasında görülen uygulama. Çünkü Tahtacılar dinsel tören sözlü öğretinin yanı sıra oyun biçiminde karşımıza çıkıyor. On İki Hizmet'le on iki erkan ayrı ayrı işleniyor. Rıza Yetişen "Bu tahtacılar 12 erkanın 3 ayrı yerde yürütüldüğünü söyler:

1. Dinsel törende
2. Yarı dinsel törenlerde
3. Taliplerin erkanında -ki bu da ikiye ayrılır:
 - a. Tarikata yeni giren ve bağlananların 12 erkanında;
 - b. Musahip, Aşına, Peşine, Çiğildeş olanların 12 erkanında.

Bu toplumda din ile eğlence, din ile yasın içiçe yürümesi, dikkate değer bir durumdur. Bu durumun hiçbir dinde bulunduğu düşünülemez. Yapılan dinsel törende erkanlar sıra ile şöyle sürdürülür: Küçük törenlerde üç erkan yürütülür: 1. Süpürge, 2. Sucu, 3. Dolu üçleme. Büyük törenlerde ise sırası ile on iki erkan şöyle yürütülür:

1. Süpürge (faraş) temizlikten sorumludur.
2. Sucu (sakka): El yıkama hizmetini yerine getirir.
3. Delilci: Delil uyandırır.
4. Delili niyaz
5. Kurban gelmesi ve nişan vermesi.
6. Dar-ı mansur, görülme (tercüman)
7. Şah-ı merdan döşeğinin gelişi ve gidişi.
8. İkrar verme, meydan geçme vs.
9. Nasihat verme.
10. Dolu üçleme.
11. Nefes üçleme.
12. Semah üçleme.¹

On iki hizmette Tahtacılar öbür Alevilerden büyük ayrım göstermez. Ayrım on iki erkandadır. Anadolu Alevileri, tercüman kurbanını cemin başında dualayıp pişirmeye koyuluyorlar. Orada uygulamalar, hareketler de söz konusu. On iki eylemin on ikisinde belli anılara dayalı canlandırma yapılıyor. Sözlü öğretilerden çıkıyor, göze yönelik gösteriye dönüşüyor. Tüm bu görünümü ile, Yanyatır Ocağı dinsel tören-

leri, törenlerin ilk biçimine en yakını izlenimini uyandırıyor. Söz konusu özellikleri nedeniyle, Yanyatır Ocağı törenlerini bütünü içinde inceleyeceğiz. Yerel ayrımları koyacağız. Tümlem yöntemi ile törenlerini en eski biçimini çıkarmaya çalışacağız.

Yanyatır Ocağı töreleri, daha önce kimi araştırmacılarca derlenip yayınlandı. 1989 yazında Çanakkale'den Aydın'a uzanan gezimizde biz de ayrıntılı biçimde derledik. Bölgeler arası kimi değişiklikler var. Kimileyin yakın köyler arasında bile ayrımlar gözleniyor. Erkanların adları ve cemde işleniş sıralarında köyden köye ayrıklıklar bulunur. Derlenen veriler ışığında Tahtacı törelerini şöyle özetleyebiliriz:

Rıza Yetişen, on iki erkanı Kurbanlar pişinceye değin süren "yarı dinsel törenler" biçiminde tanımlıyor.

1.1. Mesel

"Mesel" adı ile anılan bu hizmet, sözlü sorgu biçiminde geçer. Dede ile gözcü arasındaki bir sorgulamadır. Başlangıç, açılış, gibi bir işlevi vardır. Bu girişle, toplumda barışıklık sağlanmış olur, bir selamlama yapılmış sayılır.

Dede:-Mesele (al bu senindir anlamında) diye sesleniyor.

Gözcü: -Nedir o ?

Dede: -Pire var!

Gözcü: -Pire var!

Dede: -Benim sana verdiğim ne idi?

Gözcü: -Pire var!

Dede: -Cemaat niyazlaşın! Sırta var!

Er-bacı tüm toplum niyazlaşır.

1.2. Seki

İki bacı başlarına "çingilli börk" deden, sivri tepeli, uzunca külahlar giymişlerdir. Bu börkler yalnızca bu erkan için hazırlanmıştır. Börkün çevresinde boncuk dizileri, zincircikler, çil para, penez dizileri ya da gümüş parçacıklar takılıdır. Sarsıldıkça çingiltılar çıkarır. "Çingilli" deyimini buradan gelir.

Kimileyin ceketler ters giyilir. Sırta kambur konur. Ele baston alınır. Kişi yaşlı kılığına girer. Yüze postekiden sakal takar. Yüzünü, ya da kara sürüp Arap görünümüne bürünür.

Bu kadınlar ortaya gelirler:

-Kırı, kırı, hani benim kırım?- derler. Kırı eşek çağırma sözcüğüdür. Böylece bacılar çevreye bakıp iki erkek -eşek- seçerler. Bacılar bunlara binerler. O anda gösteri olarak kimi eşiği döver, kimi satlığa çıkarır. Eşekler gösteri yaparlar. Kimi toplumun üzerine doğru koşar. Kimi tekme atar. Kimi anırır, kimi huysuzlanıp üzerindeki

kadını sırtından atar. Bir erkek binek taşı olur. Kadın yeniden eşeğe binmek üzere davranır. Kadın tam bineceği anda, erkek ters dönüp kadını binek taşı üstüne düşer. Bu gülüşmelere neden olur. Böylece türlü gösterilerle eğlenceli anlar yaşanır. Burada yapılan şakalar, gülmeceler hoşgörü ile karşılanır. Kimse alınmaz. İlkeye göre, cem evine gelen herkes küfrü iman bilecek, nefsini öldürmüş olacaktır.

1.3. Tebdil

Bu oyunda Kerbela olayının bir kesiti canlandırılmış olur. Kerbela'da kadınlar çırıl çıplak deveye bindirilmişler, İmam Zeynel Abidin'in kurtulmak için kadın giysisi giymiştir. Tahtacılar bu olayı şöyle oynarlar:

Bir kadınla erkek giysilerini değiştirirler. Kadın erkek giysini, er bacı giysini giyer. Dört beş tane kadın toplanır. Giysi değiştiren erkek, genç birisidir. Sakalı, bıyığı olmayan seçilmiştir. O, İmam Zeynel Abidin'i canlandırır. Olay deyişlerle anlatılır.

1.4. Tekne

Oyuna iki erkek iki bacı katılır. Musahipler gelir. Erlerden biri tekne gibi yatar. İki bacı yan yana oturur. Bu musahibi yıkarlar. Bacılar çamaşır yur gibi yaparlar. Giysiler getirirler. Şu dörtlüğü okurlar:

*Oğana bak doğulmak
Çaya vardım çaykandım
Pınara vardım yıykandım
On iki imam teknesine
Don yumaya yeltendim- derler.
Orada yatan adamın göksüne üç kez vururlar.*

Tekne erkanında Hz.Hüseyin'in yası sembolize edilir. Bir erkek derviş gibi yatar. Derviş gibi. Başına iki kadın geliyor. Onu deyişlerle Hz.Hüseyin'in kanlı giysileriymiş gibi yıkarlar. Üç deyiş söylüyorlar. Deyiş'in dizeleri şöyle:

*İmam Hüseyin'in kanına güvercin kanat batırdı
Acı haberi Medine'ye götürdü
Fatma Ana ağıtlarını yetirdi
Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im*

1.5. Natır

İki erkek bir bacı gelir. Birisi mürşide doğru oturur. Kollarını arkada tutar. Erenler hu der. Bacı seyreder. Bir er bağdaş kurup oturur. Öbürü ayakta durur. Bacı deyiş okur. İnanca göre, hamamda kişiyi natır yıkar, talibin ruhunu, içini ise mürşit yıkar. Bu erkanı yapan insanlar kendine özgü bir şeyler okurlar. Sazcı bunu sazla dile getirir.

Mürşit toplumu eğitmek için konuşur.

Arkadaki erkek koltuklarından tutar. “Erenler hu!” der. Arkadan tutan adam söyler

Er: *Dede hu*

Dede: Natır oğlum natır.

Er: Al beni üçlere götür. Bir adım attırır.

Dede: Natır oğlum natır

Er: Eyvallah baba

-Al beni Kırklara götür.

Bir adım daha götürür.

Üçler beşler, yediler, on ikiler bitti mi kalkıp dara dururlar.

Sonunda ikisi birlikte kalkıp dara dururlar. Bir adım ileri götürür.

Üçler’e, Kırklar’a, Yediler’e yetiriyorum” der. Üç kez ileri götürür. Geri getirir. Dede bir dua çeker.

1.6. Buhur

Hız.Peygamberle Veysel Karani’nin düş evreninde buluşmasını canlandırma oyunu olarak yorumlanır (Sanırsız, buhur sözü buğra sözünün bozulmuş biçimidir.). Bir bacı dişi devenin rolünü üstlenir. Buğra arar gibi cem evine girer. Bir erkek ise buğra rolündedir. Böylece damızlık alınma oyunu oynanacaktır.

Edremit’in Tahtakuşlar köyünden Hasan Akburak’a göre, Aşık Veysel’in köyünde bir ağaç vardır. İnanca göre burada Veysel Karani’nin devesi yatar. Bu, kuru bir ağaçtır. Kuru bir çınarın bir yanı uçurumda bir yanı dışarıdadır. Gövdesine bir sürü at nalı, demir çivi çakılıdır. Veysel Karani’nin devesinin soyunu sürdürmesi böyle bir anıya dayanır. Oyunun akışı şöyle olur:

İki kişi dışarı gider. İçeride bir bacı ile bir er ayakta bekler. Dışardan gelenin gözlerini bağlarlar. Buna “Lök” derler, deve yapılmış olur. Deve “Buuu!” diye ünler. O zaman bir kişi o deveyi çeker. Buradaki de ona ağıt söylüyorlar. Bir bacı mürşidin yanına oturur, deyiş okur. Dışardan gelenler:

-Hu buhur erkanı geliyor. Çekil Nebi dayı yolundan- diye izin isterler.

Deveyi çeken kişi:

-Çekil Nebi dayı yolundan, ben 12 imamlara gideyim diye bir deyiş okuyor. Buradaki kadınla erkek ona söylüyor. Ordan gelenin birisi duruyor, birisi başlıyor. O deyişler okuna okuna gelir, hepsi birlikte tekrar kapanırlar gelirler Burada niyaza dururlar. Mürşit bir gülbang çeker.

Bu erkanın gerçekte eski dinlerdeki bolluk, türeme törenlerinin kalıntısı olduğu sezilir.

1.7. Tokmak

Bu erkanda, on ikinci imam Mehdi'nin mağaraya girip saklanması, Talibin onu araması canlandırılır. İki er bir bacı ortaya çıkar. Kafalarını yere koyarlar. Erin biri böyle dört elli, dedenin önünde durur. Bacı, dört elli duran erkeğin karnının altına kafasını sokar. Orada saklanmış olur. Öbür er başını uzatır. Bu başını kaçıır. Bu oyun üç kez yinelenir. Üç kez gizlenilmiş olur. Üç kez kafalar birbirine vurulur.

1.8. Dolu

"Dolu", "tolu" sözcüğü kökünde eski Türklerde, dinsel törende kesilen kutsal kurban için kullanılır. Anadolu'da bu sözcük, dinsel törende içilen içki anlamında kullanılır. Anadolu'da içkinin içilmesine izin verilen hemen her dinsel törende bu içkinin sunumu bir tören gerektirir. Tahtacılar arasında ise şöyle sunulur:

Bir er yada bacı ortaya çıkar:

-Erenler hu, Ali dolusu, içen Ali, içmeyen deli, der. Böylece dua edilmiş olur.

İki bacı bu görevi üstlenir. Kulpsuz fincanla dolu ve bir avuç çerez dağıtırlar. Toplumdaki tüm erenlere hizmet dolusu sunulur.

1.9. Pehlivan (Güreş)

Bir kadın ortaya çıkar. Kimi yörelerde kadın "*Var mı bana yan bakan, kendine güvenen çıksın karşıma.*" der. Kimi bölgelerde ise, sert bakışlarla erkekleri süzer. Bu bakışları ile onları er meydanına çağırır. Ortada dolaşır. Gözüne kestirdiği bir erkeği kolundan tutup ortaya çeker. Er ile bacı "Ya Muhammet Ya Ali!" diyerek güreşe tutuşurlar. Kadın erkeği yere vurur. Böylece hizmet bitmiş olur.

Bu hizmetin Hz.Ali ya da Hamza Pehlivan'ın yiğitliğini, gücünü canlandırmak için gerçekleştirildiği inanılır. Kadın güreşçi Fatmana'nın sembolü sayılır.

Aynı tören Kazak Türkleri arasında başka bir yorumla yaşar. Orada da bir kadınla bir erkek güreşir. Bu güreşle Hz. Ali'nin kafirlere karşı savaşı temsil edilmiş olur.

1.10. Çoban

Çoban rolünü üstlenmiş bir el, elinde asa, sırtında keçe içeri girer. Çoban sürüsünü yitirmiştir. Sürüsünü arar, sağa sola bakar, tarlada bir çiftçi görür. Ona, sürüsünü yitirdiğini, sürüyü görüp görmediğini sorar. Çiftçi ona ilgisiz bir yanıt verir:

-Benim tarla, taa şuradan şuraya kadardır, az ama bana yeter, der.

Çoban anlamış gibi işaret edilen yöne gidip sürüyü bulur. Çok sevinir ve çiftçiye boynuzu kırık bir kuzu verir. Çiftçi:

-Vallahi ben kırmadım bunun boynuzunu -diye diretir.

Çoban iyiliğin altında kalmama düşüncesiyle, kuzuyu vermek için zorlar. İş uzar, kadıya giderler. Durumu anlatırlar. Kadı sen üzülme git, ben ona durumu anlatır, gönlünü hoşnut eder, kuzuyu veririm” der. Çobanı başından savar. Kuzu kendisine kalır. Erkan tüm toplumu güldürür.

Kimi bölgelerde bu erkan daha ciddi yorumlanır. Sözelimi Edremit'in Tah-takuşlar köyünde şöyle gerçekleşir:

Dışardan bacılı erkekli en az yedi kişilik bir katar vardır. Çobanın elindeki asa, Musa Peygamberin asasıdır. Çoban kapıdan içeri girer. Ağıt ederek dedenin huzuru-na getirir. Ağıt yapar. Ardındaki bacı da bu ağıta katılır. Böylece Hz. İsmail'i kurban edilişi canlandırılmış olur:

*Kollarını bağınan bağladı
Anası uğrun uğrun ağadı
Ya İbrahim buna nasıl dayandı
Kaldır İsmail'im kesmem seni*

*Bıçak dedi haşadan haşa
Beni niye çektin taşa
Taşı kestim baştan başa
Kesmem İsmail'imi gel dedi*

*Kurbanlar gönderdi ol celil
Önünde Cebrail hem delil
Ben senden cömertim ey Ali
Kaldır İsmail'imi dedi
Koç gelir.
Ağlayan uşaklar gülüştüler
Göz yaşlarını siliştiler
İsmail'e inen koçun etini
Peygamberler bölüştüler*

1.11. Değirmenci

Bir er değirmenci olur. Başka bir er buğday getirir. Buğdayı getiren bir türkü söyler. Bu buğdayı değirmencinin ivedi öğütmesi için yalvarır. Değirmenci ise bu işi yapıp unu kaçırmıştır.

1.12. Lâle

Bu erkan da bir söylenceye dayanır. Söylenceye göre, Selmanı Farisi Hz. Ali'ye, çocukluğunda bir lale getirmiştir. Aradan yıllar geçer. Selman deniz kıyısında yüzerken, bir aslan gelip giysilerinin üstüne oturur. Selman denizden çıkamaz. Aslana gitmesini buyurur. Aslan:

-Gel de kaldır, der. Selman:
 -Yahu sen kimsin? diye sorar. Aslan
 -Ben Ali'yim diye karşılık verir. Selman:
 -Nereden bileyim senin Ali olduğunu? der. Aslan:
 -Hani sen bir hurmanın dibinde bir lale vermiştin. Al o lâleyi, diye laleyi uzatır.

O zaman, Selman aslanın Ali olduğunu anlar. Bu olayın anısına dayanarak Ali'nin Selman'a laleyi verişini canlandırılır.

Altı bacı altı erkek ortaya çıkar. Bunlar hiç oturmazlar. Kadınlı erkekli karşılıklı bir deyiş okurlar:

*Laleyi böyle dikerler
 Laleyi böyle biçerler
 Lâleyi sahibine böyle verirler.*

Deyiş bittiği zaman er laleyi çıkarır Selman-ı Farisi rolündeki kişiye verir. Bu lale gerçekte kırmızı renkli laleye benzetilmiş bir çaputtur. Selman rolünü genellikle rehber oynar. Birçok yörede son erkan olarak yerine getirilir. Kimi yörelerde ise kırklar semahı "lâle" erkanında canlandırılır.

Köyden köye değişik adlar altında erkanlar uygulandığı olur. Genellikle bu erkanlardaki canlandırmalar yukarıda verilen erkanların benzeridir. Arada küçük ayrımlar bulunur. Rıza Yetişen şu erkanları sayıyor:

Zeybek Erkanı: Bir erle bir bacı efe rolünü üstlenirler. Efe biçiminde karşılıklı söyleşirler.

Avcı Erkanı: Tahtacılar arasında av yasak. Avcılığı kötülleyen bir gösteri sunumu avcı erkanı. Bir kişi avcı rolünü, bir kadın av rolünü üstlenir. Tinsel olarak Kaygusuz Abdal ile Abdal Musa Sultan'a dayandırılan söylence canlandırılmış olur. Avcı ile av arasında konuşmalar geçer. Bu arada acıklı deyişler okunur:

*Süre süre sürdüler geyiğin sürüsün
 Sürüden ayırdılar geyiğin birisin
 Abdal Musa'ya verdiler onun derisin
 Yathı kuzulu avcılar geliyor
 Avcılar dört yarım bağladı
 Vurdu okunu böğrüm dağladı
 Ufacık yavrular yanıp ağladı
 Kaçma geyik kaçma avcı geliyor.*

1.13. Toplum düzeni

Rıza Yetişen sonuncu erkanın Lale erkanı olduğunu söyler. On bir erkan tamamlandıktan sonra, lale erkanı ile dinsel törenin canlandırma bölümü kapanır. Bütün canlandırmalar süresince en küçük ciddiyetsizliğe, senlibenliliğe izin verilmez. Ciddiyetsizlik yapana çeşitli cezalar verilir. Kimileyin törenden atılır, kimileyin topluma bir sunumda bulunması istenir.

2. On İki Hizmet

On iki hizmeti yerine getiren on iki görevle vardır. Hizmet sahipleri öbür Alevi cemlerinde olduğu gibidir.

2.1. Mürebbi

Törenlere yeni katılanlar birer acemi öğrenciyi andırırlar. Bunlara yol erkanı öğretmek gerekir. Bu bakımdan mürebbiye önemli görev düşer. Mürebbi bir eğitici-dirdir. Bir olgunluk köprüsünü andırır. Ham tabibi eğitip, olgunluğa ulaştıracaktır. Bu bakımdan mürebbi seçimle belirlenir. Toplum beğendiği kişi topluca mürebbi olarak olurlar. Bu seçimden sonra başka bir gün, mürebbi bir cebrail (horoz) getirip keser

Mürebbi dedenin bulunmadığı yerde onun görevini üstlenir. İyi kötü talipleri belirler. dede gelince sonucu bildirir. Cem erenlerinin en olgunu, en seçkindir. Toplumun seçtiği bir kişidir. Dört kapısı tamamdır.

Mürebbi, cem töreninin başlangıcında toplum önünde eşi ile birlikte dara durur. Dede hayırlı verir. Toplum “Hizmetiniz hayırlı olsun!” diye onun geçen hizmetini anar.

2.2. Gözcü

Dedenin buyruklarını topluma bildiren ve cem sırasında iç güvenliği sağlayan kişidir. Toplum tören sırasında onun uyarılarını önemsemek zorundadır. Yüksek sesle konuşmaya, birbirini kırıcı davranışlara engel olur. Mürebbi de olduğu gibi, seçimle belirlenir. Kimileyin birdan çok kişi bu göreve getirilir. Cem evinin değişik köşelerinde görev yaparlar.

2.3. Delilci

Cem töreninde ışığın yakılması görevini yerine getirir. Geleneksel kültürde, törenin başlaması kutsal ışığın yanışı ile başlar. Bir deyiş eşliğinde bu ışığı yakar. Olgun, bilgili kişi olmasına özen gösterilir. Dedenin solunda oturur. Aşınalı olması gerekir.

2.4. Kurbancı

Kurbanları kesmekle yükümlü görevlidir. Kurbanları kesip, yüzer, pişirir. Kurbanın sofraya gelinceye dek tüm işlemleri yerine getirir. Birden çok kişi görevlendirilebilir. Tahtacılar arasında tercüman kurbanı denen kutsal kurbanı, dört kapısı -musahip, aşına, peşine, çegildeşi- tam olmayanlar ve Sünniler yiyemez. Bu hizmetle ilgili şu gülbeng okunur:

*İmam Cafer'de kaynadım çoştum
İmam Bakır'dan bir dolu içtim,
İzinim var ben bu yola düştüm
Bundan özge yola katmasın Ali*

2.5. Sazcı

Cemde deyişlere renk katacak bağlamayı çalan kişidir. Birden çok kişi bu hizmeti üstlenebilir.

2.6. Şemsi

Dolu dağıtan sakidir. Dedenen hizmet alırken şu duayı okur:

*Kadeh seni bade seni,
Vermeyelim yade seni
Münkirin ne haddi var
Zerre kadar Yade seni*

Bununla ilintili olarak dede Hatayi'nin şu deyişini okur:

*Gel ey saki-i vahdet sun piyale
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren
Hayat ersin elinde ehl-i hale
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren*

*Dudağın şerbetinden kane kane
İçip aşıkların valsına kane
Yürekler nice bir fırkatle yane
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren*

*Meyinden ehl-i dilber mest-i medhuş
İçen aşık eder, derya gibi nuş
Ezelden eyledik biz o badeyi cuş
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren*

*İçenler bir kadeh cam-ı Ali'den
Dem urdular ezel kalü beliden
Bize erkandır iş bu mey veliden
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren*

*Götürsünler dillerin cümle hecabın
Ayan etsin gönüller mahıtabın
Getür meydana şol Kevser şerabın
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren*

*Ol saki kulun aşkınla mecnun
Sebil eyler yolunda eşk-i pürhun
Yine devr eylesin ol cam-ı gülgün
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren*

Hatayi'ye mal edilen bu deyişin yineleme dizeleri Kur'an'ın İnsan suresinin -76. sure- 21. ayetinin bir bölümü. Ayetin bütünü şöyle: "Üstlerinde ince ipekten ve klan atlastan yemyeşil giysiler vardır, gümüş bileziklerle süslenmişlerdir. Rableri onlara tertemiz bir şarap sunmuştur.

Tahtacılar da "Dolu" olarak yalnız rakı içilir. Alevi cemlerinde de genellikle rakı egemendir. Şarap ceme yabancıdır. Bektaşî cemlerinin içkisidir şarap.

2.7. Pervane

Selman da denir. Cem törenin başlamasında çağrı görevini yerine getirir. Tören sırasında her türlü haber ulaştırma, konukları çağırma onun görevidir.

2.8. Sofracı

Sofra işlerinden ve kurban dağılımından sorumludur. Sofrayı kurup lokmayı yerleştirdikten sonra, dede karşısında dara durup şu gülbengi okur:

*Evvel Allah diyelim
Kadim billah diyelim
Açıldı Ali sofrası
Şah versin biz yiyelim.*

Budan sonra dede destur verir, lokmalar yenmeye başlanır.

2.9. Oduncu

Kurbanı pişirmek için gereken odunu sağlamakla yükümlüdür.

2.10. Kuyucu

Kurbanın kan, kemik ve artıkları gelişigüzel dışarı atılmaz. Bunlar bir kuyu eşilip gömülür ve bu hizmeti kuyucu yapar. Bu hizmetle ilgili şu gülbeng okunur:

İncitmeyelim koyunun kemiğini
Sürmeden çekelim sütlüce sümüğünü
Kuyuya dökelim ekmeğin kırığını
Verin şaha "yesin" dediler.

2.11. Sucu

İçme suyu sağlama ve dağıtma görevini üstlenmiştir.

2.12. Süpürgeci

Ortalığın temizliği ile ilgilenir. Sembolik bir süpürge ile hizmet aralarında ortalığı üç kez "Allah, Muhammed, Ya Ali!" diyerek süpürür

3. Meydan Görme

Yılda bir yapılan dinsel törendir. Yolkardeşi olan her talip, yılda bir kez tüm yıl yaptıklarının hesabını kitle önünde verecektir. Eli, dili, beli kimseyi incitmiş midir, kendisinden ağrıyıp incinen var mıdır? Bu bir tür toplumsal sorgulamadır.

Belirlenen günde herkes cem evinde toplanır. Bu törene bekarlar ve ikrarsızlar giremez. Belli bir törenle delil yakılır. Eren-bacı cem evine gelmeye başlar. Sırası ile eşiği öpüp içeri girerler. Dedenin olduğu posta dek -bu post Hz. Ali'nin makamı sayılır- sürünerek gelirler. Herkes yerini alır. Bir bacı Şahmerdan döşeğini getirip ortaya yayar. Döşeğe dua alıp gider. Sonra mürebbi bacı ile dışarı çıkar. Yeniden eşiği öpüp içeri girer. Delili niyaz eder. Delilin önünde dört kişilik iki aile -bunlar kardeş olmuşlardır- duaya dururlar. Dede "Aşk ola." deyip dua eder.

Toplumda bunlardan razı olmayanlar varsa düşkün kaldırma töreni yapılır.

Düşkün kaldırma, Alevilikte suçluyu topluma kazandırma törenidir. Her suçun ayrı cezası, yaptırımı vardır. Her dede cezanın altından kalkamaz. Kimi suçlar vardır ki, tümünden bağışlanmaz. Kişi toplum dışına itilir. Toplum önünde yapılacak yargılamada, toplumun da razılığı gerekir. Salt dedenin istemi ile sorun çözülmez. Çözülmesi durumunda, dede toplum önünde saygınlığını yitirir, verilen karar benimsenmez.

Er-bacı ergin olmayan çocuğunun yaptıklarından da sorumludur. Musahip de aynı çocuklardan aynı ölçüde sorumludur. Bu bakımdan düşkün kaldırmada, olayla hiç ilgisi olmayan kişiler de suçlu gibi ceza çekerler. Ayrıca her dede, her suçluyu topluma kazandıramaz. Özellikle büyük suçları büyük dedeler kaldırabilir. O da uzunca süre toplum dışı edildikten sonra yeniden topluma kazandırılabilir.

Erenler aşkına içeriz demi
O dolu bize Yezdan'dan kaldı
Ehl-i beyt denilen mukaddes gemi
Peygamber Habib-i zîşandan kaldı

Hatice Fatıma pırlar anası
 Cenab-ıAali'der erenler hası
 Canlara sunulan zehirin tası
 Nesli pak imam-ı Hasan'dan kaldı

Kerbela çölünde çekmişiz acı
 Kesildi masumlar soyuldu bacı
 Çilenin hırkası şehitlik tacı
 Kerbela'da ölen kurbandan kaldı

Zeynel Abidin'dir devam-ı haydar
 Fakirin neslidir İmam-ı Cafer
 Doğruluk madeni en güzel gevher
 İmam Musa Kazım Rıza'dan kaldı
 İmam Taki Naki gönlümün piri
 Dergahı yönetir Hasan askeri
 Sabırla beklemek yıllardan beri
 Mehdi-i Sahib-i zamandan kaldı

Akburak Hasan'ım düvazım tamam
 Dilimde hecedir on iki imam
 Ele, bele, dile daim ihtimam
 Hacı Bektaş Veli hünkardan kaldı.

4.Aşına²

Öz kurbanı vermiş iki musahipli canı, aşına etmek şöyledir:

(Cem birlendiği akşam) önce cebrail³ tekbirlenir, sonra döşek atılır. Müreb-
 bi, o aşına olacak dört canı yedeğine alır. Beşi birlikte meydana gelirler. Sonra öz kur-
 banı veren canlar mürebbisiz meydana geçerler. Döşek kalkıp ferraş-ı selman gelir.
 ikisi birlikte hizmetlerini alırlar. Sonra aşına, dolusu olan bir kıyıya dolu mezesiyle
 gelir. Aşına olacak canlara birer dolu verilir. (Bu dolu) içilip sırrolunca öz kurbanı
 dolusu gelir. Bütün erkânlar tamam olduktan sonra önce cebrail gelir. (Ardından)
 aşına olacak canlar bacılarıyla birlikte (gelip) mürşit yada rehberin sofrasına oturur-
 lar. Cebrail'den aşına olacak canlara birer lokma verilir. (Sonra) sofraya kalkar. (Adın-
 dan) öz kurbanı gelir. Öz kurbanı veren canlar bacılarıyla mürşit sofrasına otururlar.
 Bunların dördüne de birer lokma verilir. Hizmetleri tamamlanıp yatan oturan (dua-
 sın)dan sonra yeni aşına olan bacılar on iki kapıyı gezip hak görürler.

Aşına olmayan sofunun aşına, hizmet, lokma, dolu ve mezesinde hakkı olun-
 madığı bilinmelidir. (Bunlara) karışamazlar.⁴

5. Peşine⁵

İki aşinalı sofuyu peşine etmek şöyledir:

Tercüman sırasında (pir) peşine olacak dört canı karşısına çağırır. Onlar (önce) eşiğe niyaz ederler. Sonra (o dört can pirin) karşısına gelince (pir) aşına dolusundan bir fincan dolu verir. (Canların) dördü de niyazlaşıp dara durunca dar gülbengi çekilir:

*Bism-i şah. Allah, Allah
Erenler, yüzüm yerde, özüm darda
Erenler meydanında, Muhammet-Ali divanında
Pir huzurunda
Canım kurban, benim tercüman
Bu fakirden, ağrınmış, incinmiş, darılmış gücenmiş kardeş var mı?
Dile gelsin, bile gelsin, hakkını istesin
Allah, eyvallah, gerçeğin demine hu!*

Mürebbinin bacısı o gece, bacıların ikisini de yanına alır. (Bu bacılar) on iki kapı açıp hak kapısı görürler.

6. Erkândan Geçme⁶

Talibi erkândan geçirme, daha doğrusu meydandan geçirme şöyledir:

Önce delil uyanır. Sonra döşek atılır. Delilci musahibi ile meydana gelir. Bunun ardından önce musahipliler ve aşınası olanlar meydana geçerler. Musahipli kalmayınca musahipsizler kendi bacılarıyla meydana geçerler. Musahiplilere ikişer, musahipsizlere birer şaplak vurulur. Musahipliye musahipli, musahipsiz musahipsiz şefaatchi çıkacaktır. Meydana tümü gelince döşek kalkar. Selman-ı ferraş gelir. ikisinin gülbengi bir verilir. Niyazlaşırlar. Sonra dolu gelir.

Saz sema olur. Sonra kurban yenip (bitince) delil kalkar. Çömçeci gelir. Ardından yatan oturan (duası) verilir. Cemaat dağılır.

7. Oğlan İkrarı Alma

Tahtacı Aleviler arasında önemli törenlerden biri "ikrar" töreni. İkrar, Tahtacılar arasında Aleviliğe katılımın başlangıcı. Bu tören yapılmadan -kişi alevi toplum içinde doğup büyümesine karşın- Alevi sayılmaz. Yeni yetmeliği atlatan her erkek ve her evli kadın ikrar verir. Hazır bulunan topluluk da bu sözü kabul eder. İkrarı bozma ağır cezaları gerektirir. Bu tören Buyruk⁷'ta iki başlık altında verilir. Oğlan ikrarı alma şöyle betimlenir:

Önce cebrail⁸ kaç tane ise ayrı ayrı tekbirlenir. Cebrailin sağ kanadı sağ gözü üstün tutulur. Sonra delil uyanır, döşek atılır. ikrar alacak oğlan kaç tane ise tümü-

nün boğazına birer yağlık takılır. Hangi oğlan büyükçe ise mürebbi onun yağlığını eline alır. Öbürleri de birbirlerinin boğazında olan yağlıklardan yederler. Önlerinde mürebbi eşiğe niyaz eder. Çocuklar da niyaz ederek giderler.

Sonra mürebbi:

“Hû erenler şahı, katar uzatıyorum” diye üç kez söyler. (Katardakiler topluca gidip) delile niyaz ederler. Mürebbi elinde olan oğlanın sağ eliyle, “El ele, el hakka” diyerek elinde olan oğlanın sağ elini mürşide ya da rehberine teslim eder. (Mürşit ya da rehberin) elini öpüp dar olur. Mürşit ya da rehber oğlanın boğazındaki yağlıktan tutar:

“Koğu koğlama, gaybet eyleme, dini dinleme, elinle koymadığını elleme. Gözünle gördüğünü eteğinle ört. Kendinden büyüğün sözünden çıkma. Teberra⁹ anma. Bu sözüme hak dedin mi?” deyince o çocuk (mürşit ya da rehberin) elini öper. Bu nasihatı üç kez tekrar ettikten sonra (çocuğun) boğazındaki yağlığı o çocuğun beline kement edip bağlar. (Yağlığı) bağlarken şu gülbengi söyler:

“Lâ ilâhe illallah, Ali’yyün veliyyullah, ârif-i billah, mürşid-i kâmilüllah. Lâ feta illa Aliyla seyfe illa Zülfikâr. İkrarın binası kaim ola.” deyip kuşağa üç düğüm düğür. Sonra sırasıyla tümü mürebbinin elini öpüp sol yanında dara dururlar. Dar gülbengi okunur, erkâna yatarlar. İki şaplak mürebbiye, birer şaplak çocuklara vurulur. Erkândan kalkıp dâr olduklarında erkân gülbengi çekilir.

Bundan sonra mürebbi yerine oturur. Çocuklar sırasıyla içerde oturan canların ellerini öpüp dan olunca temenna gülbengi çekilir. Sonra döşek kalkar. Ferraş-ı selman gelir. İkisine bir Gülbeng çekilir.

Dolu gelir. (Doludan) önce delile (damlatılır) sonra mürşit içer. Çocukların kendi dolularından çocuklara birer dolu verilir.

Selman-ı ferraştan sofraya gelir. Sonra cebrailer gelir. Önce hangi cebrail tek-birleşmişse sofraya ilkin o cebrail gelecektir. Mürşit ya da rehber kendisi bir lokma alır. (Ardından) birer lokma da çocuklara kendi cebrailerinden:

“İkrarınız kaim olsun.” diyerek verilir. Çocuklar lokma verinceye değin kementlerini çıkarmazlar. (Lokmalar yendikten sonra) sofraya kalkar.

Selmanlardan sonra çömçeci gelir, delil kalkar. Yatan oturan (duası) verilir. Cemaat dağılır.

8. Kız İkrarı Alma¹⁰

Kız ikrarı alma şöyledir:

Cebraile tek-birleşir. Delil uyanır. Döşek atılır. İkrarı alınacak kız ile eri döşek üzerinde dara dururlar. Tarikat nikâhı gülbengi verilir.

Bundan sonra, mürebbinin bacısı o kızı yedeğine alır:

"Hû erenler şahı, katar uzatıyorum, üçünüze" der (ve ardından) "el ele, el hakka" diyerek (kızı) mürşide teslim eder. (Mürşidin) elini öpüp dar olur. Mürşit (ikrar alacak) o kıza öğüt verip kemendini bağlar. (Kız) mürebbinin bacısının elini öpüp solunda dar olur. Dar gülbengi çekilir. (Kız) erkâna yat-mayacaktır.

Bundan sonra o kız el öper. Temenna gülbengi verilir. Sonra o kız dışarı çıkıp eri ile birlikte erkândan geçer. Dolusundan ve cebrailinden kıza da bir lokma verilir.

Kızların ikrarı ayrı ayrı alınır. Oğlan olursa tümüne birden ikrar alınır.

9. Ev Ondalama¹¹

Bir talibin evini ondalama şöyle yapılır:

Önce delil uyanır. Sonra o talibin kazanı ve katranı dışında ne kadar malı varsa değeri ölçülür. Kaç kuruş tutarsa, içinden, dokuz doksanı, dokuz sığata lanet olsun" denerek çıkarılır.

Sonra ne kalırsa üçe bölünür. (Bu üç bölümden)

"Bir bölümü şahın, bir bölümü mürşidin, bir bölümü cem erenlerinin" denir. Bundan sonra:

"Mürşit geçti, cem erenleri de geçti" denir.

Şaha kalan bölüm yeniden üçe bölünür. Yukarıda anlatıldığı gibi:

"Mürşit geçti, cem erenleri de geçti" denir.

Şaha kalan (bölüm) üçer üçer bölünüp üç kalıncaya değin yine üçe ayrılır. Yine:

"Mürşit geçti, cem erenleri de geçti, şah da gani" denir.

Bundan sonra da erkândan geçilir. (Talibin) ikrarı alınmış oğlan çocuğu varsa, o da anasının aşağı yanında dara durur. Birlikte erkândan geçerler. Musahibi olmayan talibin evini ondalamak erkân değildir.

10. Ocak Kazdırma¹²

Ocak kazdıran talip bir kan akıtır. Dolusu içilip lokması yenince, mürşit ya da rehber eline bir çapa alıp ocağın önünde dar olur. O talip de bacısıyla (onun) sol yanında dar olur. Ondandır mürşit ya da rehber çapa ile ocağı üç kez tılsım eder, çapayı o talibin eline teslim eder. Talip de elini öper. Mürşit ya da rehber yerine oturunca o talip bacısıyla cemaatin da elini öpüp dara durur. Bir Gülbeng çekilir ve cemaat dağıtılır. Yüz on para üstad hakkı alınır.

11. Ay Ululama

Tahtacı töreleri Türk toplumu için de özgün özellikler içerir. Ayı selamlama inancı vardır. Ay yeni çıktığında aya dua edilir. Kurban bayramına yakın yeni ay gözüktüğünde silah atılır.

12. Ocağa Düşme

Ocağa düşme töresi tüm canlılığı ile aralarında yaşar. Kapıya gelen “medet”, ocağa gelen “mürvet” demiş sayılır. Kapıdan ve hele ocaktan bir kişiyi geri döndürmek büyük ayıp sayılır.

13. Ağaç Tabusu

Yaş ağaç kesilmez. Ağaç kesiminde yaş önemlidir. Bir tekerlemede bu yaş olgusu şöyle anlatılır: Altıda yaş, yedide tıraş, sekizde sal, dokuzda don, onda kon, on birinde pişir.

Sonnotlar

¹ Rıza Yetişen: Tahtacı Aşiretleri (adet, gelenek ve görenekler), İzmir 1986, s. 101.

² Buyruk s.49 (İzmir Yazması) “Öz Kurbanı Vermiş İki Musahipli Canı Aşına Etmek Beyanındadır” başlıklı bölüm. Aşinalık, tarikatta iki kişinin can kardeşi olması anlamındadır. A.Yılmaz Tahtacılar arasında yapılan bu töreni şöyle anlatır:

“İkinci kapıya girmek isteyenler birinci musahipleriyle güzelce anlaşılır. İki taraf da muaffakat edince öz verirler. Öz vermek bir kurban kesmek demektir.

Bu öz kurbanı her iki tarafın kardeşlikten ayrılmaması demektir. (Bu kurban ayini de geçen törenlerde olduğu gibidir.)

Dede, ikinci musahipliğin zamanını tayin eder. Belirtilen akşam toplanılır. Bu ayinde de birinci musahiplik ayininde yapılan tören yapılır. Bunun birincisinden ayırımı yalnız kurban kesilmemesidir. Cem evinde dede eline bir elma alır. Bunu dört eşit parçaya ayırır. Bunlardan birini büyük, yani kıdemli erkek musahibe verir. Kalan öbür iki parçadan her birini musahiplerin bacılarına verir.

Bu dörtlerin erkekleri elmayı alınca şöyle konuşurlar:

“Benim karım sana, seninki de bana yedirsin” derler.

Elmaları birbirine yedirirler, birer de dolu bölüşmek suretiyle kardeşlik tutulmuş olur. Her kapı değiştirmede her iki can bir kilo dolu alır. Aynı köyden olanların bacıları salı ve cuma geceleri birbirlerini ziyaret ederler ve konuk kalırlar. Musahipler başka başka yerlerde iseler birbirlerini icabettikçe ziyaret ederler ve konuk kalırlar.

Aşına Nefesi

Senin muhabbetin cesette canda
 Gel kardeş seninle aşına olalım
 Cevap vermezsen ulu divanda
 Gel kardeş seninle aşına olalım
 Yaradan saklasın bet amel huydan
 Biz de okuyalım elif ile badan
 Gel izin alalım mürşitten, pirden
 Biz de okuyalım elif ile badan
 Aşına dedikleri zahirü batın
 Aşına sevmeye vardır niyetin
 Gel Hakkı seversen musahip tutun
 Aşına sevmeye vardır niyetin
 Musahip dedikleri bir sinir taşı
 Ziyade tatlıdır aşınanın aş
 Gönülden seversen Hacı Bektaş
 Ziyade tatlıdır aşınanın aş
 Sır dedikleri ezelden bir yol
 Eğersen boynunu olursun kul
 Olurmuş zakirler elinde bülbül
 Eğersen boynunu olursun kul
 Uçulmaz yalnız olmayınca eşin
 Er-hak meydanında uğradım başım
 Mürebbi musahip cümle kardeşin
 Er-hak meydanında uğradım başım
 Musahiple bir bahçeden giresin
 Muhabbet bahçesinin gülün deresin
 Erenlerin sırrına sen de eresin
 Muhabbet bahçesinin gülün deresin
 Şah Hatayim birliğe yeteyim dersin
 Erenlerin sırrına bakayım dersin
 Gümüştü gevhere katayım dersin
 Erenlerin sırrına bakayım dersin.

³ Cebrail: Horoz.

⁴ Buyruk s. 49. (İzmir yazması)

⁵ Buyruk s.50. (İzmir yazması) "İki Aşinalı Sofuyu Peşine Etmenin Tarifi-i Beyanındadır" başlıklı bölüm. A.Yılmaz Tahtacılar Geleneği adlı kitabında Peşine olmayı üçüncü kapıya girmiş olma olarak tanımlar. Yılmaz'a göre birinci kapı Musahipliktir (s.60). İkinci kapı aşinalıktır. Üçüncü kapı peşinelik, dördüncü kapı şeğildeşliktir. Yılmaz Üçüncü kapıya girişi şöyle anlatır:

Üçüncü kapı: Peşine

Peşine olmak isteyenler kimseler aşinasıyla ayrılırken bir cebrail, yani horoz keserler.

Mürşidin huzuruna varılır, cebrail lokmasından kanılır. Peşine olacağı ile bacılar bir elmadan kanarlar. Dördüne bir hayırlı verilmek suretiyle üçüncü kapıya girmiş olurlar. (A.Yılmaz, Tahtacılar Geleneği, Ankara 1948, s.76).

Yılmaz dördüncü kapıya girişi ise şöyle anlatır:

Dördüncü Kapı: Çeğildaş-Çeğindaş

Çeğildeş olacak kimseler dışarda birbirleriyle anlaşılır. Antlaşırlar. Tercüman ayını yapıldığı ve kurban kesildiği bir zamanda çeğildeş olacaklarını yani dördüncü kapıya gireceklerini mürşide söylemek için dara dururlar. İsteklerini söylerler. Mürşit hayırlı verir. Mürşit kurbanın yeme zamanı gelince sağ gözünü alır, bu dört kardeşe verir ki bundan sonra çeğildeş olmuş olurlar. Ayın zamanında erkekler yeşil sarınır, kadınlar ise allı yeşilli bağlanırlar. Bu surette dört kapı tamamlanmış olur. (A.Yılmaz: a.g.e. s.76-77).

Rıza Yetişen, tören biçimini aşına törenine benzetir. Törenin akışını şöyle betimler:

Dede, bunlara aşına olanların dolusundan verir. Bir elmayı dörde bölerek her parçasını birine verir. Elmayı yiyen peşineler niyazlaşıp yerlerine otururlar. Tören öbürlerinde olduğu gibi sürer.

Dede aşınalı ise, peşine ve çeğildeş yapabilir. Fakat elma yiyemez. Burada bir Hatayi deyişi okunur. Deyişin elmayı anlatan bir deyiş olması gerekir:

Deyiş

Cennetten Ali'ye bir elma geldi
Ali'ye tercüman inen elmalar
Ali kokladı yüzüne sürdü
Ali'ye tercüman inen elmalar

Elmanın kokusu misk ile amber
Toplanmış başına cümle peygamber
Teni Fatma Ana, kabuğu kamber
Ali'ye tercüman inen elmalar

Elmanın rengini ala boyarlar
Melekler hep donun giyerler
Kadrin bilmeyenler kabuğun soyarlar
Ali'ye tercüman inen elmalar

Elma senin dalların aşılarlar
Meyveni yerler, ağacın taşlarlar
Sultan olan günahın bağışlarlar
Ali'ye tercüman inen elmalar

Şah Hatayi'm vahdetimdir vahdet
Çığırından çıkmış ol düldül at,
Bir adı Seyfullah, bir adı at
Ali'ye tercüman inen elmalar

Peşine olmak için ayrıca bir tören yapılmaz. Başka törenler içinde olur (Rıza Yetişen: Tahtacı Aşiretleri s. 114)

⁶ Buyruk s.51 (İzmir Yazması) "Talibi Erkandan Geçirmek Yani Meydana Geçirmenin Tarif-i Beyanındadır" başlıklı bölüm.

A.Yılmaz, Tahtacılarda Meydandan Geçme törenini şöyle anlatır:

Meydandan Geçmek

Meydandan geçme ayini her yılda bir perşembe günü olur. Baba mürebbi veya gözcüye:

"Bu perşembe günü talipler, arzu ederler meydana geçecektir. İlan edilsin, isteyen meydana gelsin" der. İlan edilir.

Perşembe günü akşamı cemaat toplanır, delil uyanmadan önce Gülbeng çekilir.

Vakti müsait olan kurban keser, kesilen kurbanı evinde pişirir. Dolusuyla birlikte babanın evine getirirler. Boğazı iplenecek olan delikanlılar kesin olarak birer cebrail (horoz) keserler. Bunları da evlerinde pişirirler, cebrail parçalanmadan bütün olarak, dolusu yanında pilavla babanın önüne getirilir. Cemaat babanın evinde teknil olunca, baba ve talipler diz çökerler.

"Delil Uyanacak" denir.

Delilci kimse kalkar delili iki eliyle tutar, dara durur, Gülbeng çeker, herkes seccadeye varır. Delilci rükûda kalır.

Delil uyanı, meydana gelme Gülbengi

"Allah, Allah, Allah! Delil kadim ola. Muratlar hâsıl ola. Tuttuğumuz ileri gide. Şahmerdan eksiklerimizi, noksanlarımızı tamama yazı, on iki imam, ondört masum pak, onyeddi kemerbestin hizmeti üstümüze hazır nazır ola. Delillerimiz Şahımerdan delili ola. Gerçeğin demine hû!"

Gülbeng biter, delil sağ köşeye konur. Delilin sağında baba, solunda mürebbi, ondan sonra gözcü ve cemaat oturur. Babanın sağ yanındaki köşe biraz boştur. Şayet yer müsait olmaz ve cemaat fazla olursa babanın sağına bir eşik konur ki oradan ileri geçilmez. Sıra ile meydan döşegine musahipler çağırılır. Musahibin büyüğü sağ başta, solunda küçük musahip, küçük musahibin solunda büyük musahibin bacısı ve büyük musahibin solunda küçük musahibin bacısı bulunur.

Büyük musahip önde olmak üzere hep birden gelerek babanın sağ dizine niyaz ederler, bu niyaz esnasında musahipler kolları altına gelmek üzere yatarlar.

Büyük musahibin üzerine küçük musahibin kolu uzanır. Küçük musahibin üzerine büyük musahibin bacısının kolu ve öbür bacının kolu da aynı biçimde uzatılır. Fakat burada dikkat edilecek bir nokta vardır: Her musahibin hiç olmazsa şahadet parmağının ucu büyük musahibe değmesi şarttır. Bu dört gönülün bir olması içindir. Bütün cemaat bu surette ayini tamamlar. Erkana yatıldığı zaman baba bunlara:

"Lâilâhe illallah, Ali Veliyullah lâfetail seyfilla zulfikâr, hal gaziler halidir. Yol erenlerin kadim yoludur. Gafil olman hey erenler degen üstad elidir. Ustad nefesi, tarikat-ı iman, destur şah diyelim. Gerçeklerin demine hû!"

Musahiplere iki şaplak vurulur. Bacılardan gebe olanlara şaplak vurulmaz. Bacağı alçak olanlara, yani evli olup da musahibi olmayanlara, birer şaplak vurulur. Bunların bacılarından "baba hakkı" olarak birer top kumaş alınır. (Yılmaz, a.g.e., s.56-58)

7 Buyruk s.52-53 (İzmir yazması) “Oğlan İkrarı Almanın Tarif-i Beyanındadır” başlıklı bölüm.

A.Yılmaz bu olayı şöyle açıklar:

Bir Alevi çocuğu musikinin tesiriyle yedi sekiz yaşında Alevilikten anlamaya ve bütün merasimi taklit etmeye başlar. Çünkü o zamana kadar elbette sünnet olmuştur.

Oniki yaşına giren çocuğun ikrarını aldırarak ve yolu öğretmeye başlamak gereklidir. Çünkü çocuk ancak bu yaşta kendini bilmeye başlar. Bu sebepten dolayı ana ve babası kendi gittiği yolu evladına da öğretmek yükümlüdür.

İkrarı alınacak çocuğun babası bir kurban keser. Bu kurbanda çocuğun boğazına bir beyaz çember ve beline bir kement bağlattırır. Dede hayırlısıyla ikrarını aldırır. Bu suretle ilk Aleviliğe ayak masmış olur. Onsekiz yaşına kadar her nereye gider ve her nerede bulunursa bulunsun kavga ve niza gibi bir iş işlediği takdirde babasına haber vermek yükümlüdür. Babası çocuğu dedeye gönderir. Dede çocuğu dinler ve bir hayırlı verir. Henüz çocukluk ikrarları almayanların yeminleri muteber sayılmaz ve yalan yere yemin ederse de yemini çarpmaz. (A. Yılmaz, a.g.e., s.38-40)

A.Yılmaz daha sonra “Boğaz İpleme ve İkrar Alma” diye bir töreni ise şöyle anlatır:

“Gelelim şimdi boğazı iplenecek ve ikrarı alınacaklara: Musahiplerin meydan döşegi ortadan kalktıktan sonra yeni ikrarları alınacaklar tekrar tekrar babanın önüne getirilir. Babanın önüne gelince niyaz edip diz çöker durur

Baba bu ikrarları alınacaklara sorar:

“Girdiğin hak kapısı, durduğun dâr Mansur dârı. Kov kovlamayacağına, yalan söylemeyeceğine, ilinle koymadığını almayacağına, hınzırı anmayacağına- bu sözüme hak dedin mi?” Oğlan:

“Hak dedim” deyince Baba:

“Öp elimi” diye sağ elini uzatır. Baba sol eliyle hiç tutulmamış bir iç örtüsünü ikrar verecek kimsenin beline kement çeker. Elini öptürdükten sonra:

“Allah, Allah, Allah. Nasrun minallah. Fathün karip ikrarın binası kaim olsun” hayırlısını verir. Sonra her kelimedede “Allah” deyip üç düğüm düğümler. İkrar veren dolusunu meydana getirir. Şemsiye teslim eder. Şemsi dâra durur. Dolunun hayırlısını yani duasını babadan alır. İkrarı alınan kimse şemsinin solunda ve cebraili elinde durur.

“Allah, Allah, Allah, dolumuz dolu ola, muratlarımız hasıl ola. Tuttuğumuz ileri gide. Şahmerdan yardımcımız ola. Taşip dökülmeye, artıp eksilmeye, dolumuz ab-ı kevser dolusu ola.”

Şems diz çöküp oturur. Babaya doluyu uzatır. Bu dolu fincanından üç kişi kanacaktır. Bir de ayrıca ikrarı alınana verilecektir.

Baba, cebrailin sağ bacağından koparıp sahibi olan ve ikrarı alınan kimsenin doğrudan doğruya ağzına uzatır. Babaya niyaz eder ve kalkıp gider. Dışarı çıkar, bunu müteakip meydan kurbanları gelir, ayrı ayrı hayırlısı verilir. Hayırlı şudur:

Kurbanınız kabul ola, muradınız hasıl ola. Tuttuğunuz ileri gide. Kurbanınız Hak kurbanı ola. Arafatta oniki imam katarına, bereketine yetire.”

Bacağı açık, ter bıyıklı ve delikanlılardan ikrarı alınanların cebrailerine verilecek hayırlı ayrı ayrı şudur:

"Lokmalarınız kabul ola, muradınız hasıl ola. Tuttuğunuz ileri gide. Şahimerdan yardımcınız ola. Arafatta Cebrail Alihisselam katarına, bereketine yetire, gerçeğe hû!"

Bu hayırlıdan sonra bütün cemeatın dağılması gereklidir. Yalnız musahipler yani eşikten içeri olanların hiç birisi babadan izinsiz dışarı çıkamaz.

"Allah, Allah, Allah, La ilahi illallah. Ali veliyullah, lâ gefeta illa Ali luseyf illa Zülfikâr. Yatan okuran, özünü hakka yetiren, kovusuz-kaybetsiz yerine yatan, sofiyi Hak yarlığasın. Gerçeğe hû!"

Yol meydanı bundan ibarettir. Bu hayırlıdan sonra cemeat kamilen dağılır.

İkrarları alınanların ikrara işleri tamamlandıktan ve meydan döşeği kalktıktan sonra delil söndürülür. Dolu ve kurban gelir. (Yılmaz: a.g.e., s.58-60)

Oğlan ergenlik çağına geldiğinde, ikrarının alınması gerekir. Bu tören, iki aşamalıdır. Önce oğlan evinde ya da rehberin evinde yapılır. Cem dışı bir törendir. Oğlan ikrarı alınırken, bir horoz getirilir. Tüm köylü konuk olarak çağrılır. Pilav yapılır. Kurban kesilir.

İkinci tören cemde yapılır. Oğlanın bu törene hazırlığı akşamdan başlar. Akşam tümüyle yıkanmıştır. Ceme gelirken üzende özel bir giysi vardır. Tümüyle annesinin elinden çıkmış, özel giysi bir gömlek ve bir şalvardan oluşur. Bu giysi, "ölmeden önce ölmek" anlamındadır. Yaşarken kafen giymek demektir. Her yönüyle olgunluk göstergesi sayılır. "İnsanlığa kendimi adadım, insana hiçbir kötü düşüncem yok" andını içmek demektir.

Oğlanın boynuna bir tıg bent düğümleir. Başına bir poşu bağlanmıştır. Rehber oğlana kimi öğütleri de içeren bir bildirimde bulunur:

-El ele, el hakka, arşa çıkıncaya dek! Evleneceksin, askere gideceksin, Askerde vatanına milletine, bayrağına sahip olacaksın. Vatan görevi insanlara kutsal bir görevdir. Ananın babanın sözünden çıkma, içki içme.

Dünyada tüm kötülerin başı dört neden vardır: Şöhret kin, kibir. Eline diline, beline; evine işine sahip olacaksın. Evinle komşunla iyi geçineceksin. Anana babana asi olmayacaksın. Büyüklerinin önünü kesip geçmeyeceksin.

⁸ Dinsel törende kesilecek "horoz" için "cebrail" sözcüğü kullanılır. Horoz kurbanı, Mani-Mazdek gibi Anadolu inançlarında yaygındır. Tahtacılar arasında "kaz" kutsaldır. Ön Asya inançlarının bu kümes hayvanının –daha çok bulunması nedeniyle- Kazın yerini alması düşünülebilir.

⁹ teberra: Ali ve Ehlibeyt düşmanlarından uzak durma.

¹⁰ Buyruk s. 54. (İzmir yazması) "Kız İkrarı Alma Tarif-i Beyanındadır" başlıklı bölüm.

Tahtacılarda kız evlendiği akşam, dede önünde ikrar andı içer. Bu olaya "kız ikrarı alma" denir. kimi ayrımlarla uygulanan tören genel çizgileri ile şöyledir:

Gerdek akşamı, bey ile kız mürşit önüne çıkar. Dede ile rehber gözetiminde, gelin, bey evinin önce eşğini öper. Ardından gelin beyin boynuna bir ip bağlar. Rehber:

-El ele, el hakka! Arşa çıkıncaya dek, dede sana teslim ediyorum, diye beyin boğazındaki ipin ucunu dedeye uzatır.

Dede bunlara üç dolu sunar. Öğütler verir. Aleviliğin ilkelerini vurgular. Yeni evliler “elinize, dilinize, belinize sahip olacaksınız. Büyüklerin sözünden çıkmayacaksınız” diye öğüt verir. Ardından iyilik duaları eder. Birlikliklerinin sürekli olmasını diler.

Bundan sonra bu aile kendilerine yolkardeşi seçebilecektir

¹¹ Buyruk s. 55 (İzmir yazması) “Bir Talibin Evini ondalamanın Tarif-i Beyanındadır” başlıklı bölüm. Rıza Yetişen Tahtacılar arasında Oğul babadan ayrılıp giderken cebine bir harçlık koyar. Babanın gönlünden ne koparsa cüzdanına koyar. Kese bereketi olarak. Bunu saklamasını söyler. Eski dönemde bu para harcanmaz.

¹² Buyruk s. 40. “Ocak Kazdıran Talibin Tarif-i Beyanındadır” başlıklı bölüm. Rıza Yetişen Tahtacı Aşiretleri adlı kitabında “Ocak Kazma” bölümünde bu töreni evlenen gence yeni ev kurma biçiminde açıklar. Yeni ev kuracak gencin ev açması şöyle bir törenle kutlanır: Yeni eve koru komşu toplanır. Bu tören için en az üç kişi gereklidir. Geçimi yaşamı elveren ocak kazdıran en bir koyun kurban keser. Yok durumu elvermiyorsa bir horoz keser. Dede, yeni açılan ocağın başına geçer. Talip sol yanında dara durur. Dede, elinde tuttuğu kazma ile ocağın sağına “Ya Allah”, soluna “Ya Mauhammet”, ortasına “Ya Ali” diye yavaşça kazıyormuş gibi vurur. Sonra ocağa konmuş olan odunları tutuşturur. Ardından çapaı talibe verir. Talip rehberin elini öper. Dede şu hayırlıyı okur:

“Allah Allah Allah... La ilahe illallah, Muhammet resuluulah, Aliyyül veliyyullah, mürşid-i kamilullah. La feta illa Ali’la seyfe illa Zülfikar, evi ocağı şen, nasibi ayrı, kısmeti güür, ocağı kadim oal. Tuttuğu ileri gide. Şah-ı merdan yardımcısı ola. Gerçekler demine hu!”

Diz çöktüğü ocağın önünden kalkıp yerşene oturur. Hemen kurbanlık kesilip bu ocakta pişirilir. Bu arada dolu üçlenir. Eğlenceye başlanır. Kurban pişince sofralar açılıp yenir. Dede hayırlı duası verip yerine oturur. Yeni ocak sahibi eşi ile birlikte herkesin elini öper. Dede dua eder. Dedeye 110 para ustaz hakkı verilir. (Rıza Yetişen: Tahtacı Aşiretleri, İzmir 1986 s. 40)

Edremit Tahtacıları Arasında bir baba çocuğu evlendirmek, düğününü yapmak ve evini yaptırıp, ayırmak zorundadır. Ayırırken bütün köylüye “oğlan ayıracağını bildirir. Herkes tüm köylü gelir. Mürşit gelir oraya bir kazma ile onu özel bir dua ile duayı okur. Gider bacanın içine üç kez vurur. Bir kurban kesilir. Baba meydan görür mürşitte, çocuk da meydan görür babanın arkasında. Artık bu ayrılıktır. Ayrı bir ocak kurulacaktır. Yuvaları uçurmuştur. Yeni evde yapılıyor. Yeni eve uğur aktarıyor. Baba ocağın içinde bir ateş yakıyor. Baba oğulla “taş ol başar” diyor. (Hasan Akburak’dan derlendi.)

Veli Asan Tahtacılar arasında, bu törenin 70-80 yıl önce kalktığını bildirir. Asan’a göre “ev ondalama” Eski Türkler arasındaki “ülüş geleneğinin ardıdır. Bu geleneğe göre, mürebbe, dinsel törenler başlamadan önce gelip talibin malını ondalılar. Buna göre dedeye akça biçilir. Gelenek bu biçimi ile yalnız Yanyatır ocağında 70-80 yıl öncesine dek yaşamış, sonra yitip gitmiştir. Yine Tahtacı Alevi ocağı olan Hacı Emir’ilerde ise bu gelenek bulunmaz.

Aleviler arasındauluş geleneğinin izlerinin bulunduğuna şu yakınarda biz de bir yazımızda değindik.

Türk geçmişinde örneği çok eskilere inen, toplumsal yağma geleneği vardır. Sözkonusu yağma geleneği en güzel biçimde Dede Korkut'ta anlatılır:

"Kazan üç yılda bir İç-Oğuz, Dış-Oğuz beylerini toplardı. Üçok, Bozok yığınak olsa Kazan evini yağmalatırdı. Kazan Beyin adeti bu idi ki, kaçan evini yağmalatsa, helalinin elini alır, evinden dışarı çıkardı. Bundan sonra evinde nesi var, nesi yok yağma ederlerdi.

Yine Kazan evini yağmalatır oldu, ama Dış-Oğuz Beyleri gelmediler, birlikte bulunmadılar, yalnızca İç-Oğuz beyleri yağmaladı.

Dış-Oğuz beylerinden Aruz, Emen ve geri kalan beyler bunu işittiler:

Bak, bak! Şimdiye değin Kazan'ın evi yağmalandığında hep birlikte olurduk, şimdi suçumuz nedir ki yağmada birlikte bulunmadık, dediler.

Ağz birliği edip bütün Dış-Oğuz beyleri Kazan Bey'i selamlamağa gelmediler, kin bağladılar.¹²

Batı dillerinde „ülüş“ adı verilir bu geleneğe. İlk toplumlarda yapılan toplumsal sözleşme şölenu olarak tanımlanır.

Dede Korkut'ta yağma kurumu tüm ayrıntıları ile bu öyküde anlatılır. İktisatçı Sencer Divitçioğlu, Oğuz yağmasını "bir ödülleme" olarak değerlendirir. Yağmanın ilkelerini şöyle belirler:

1. Yağma, beylerce yapılır.
2. Belli zaman aralığı ile yinelenir (belki üç yılda).
3. Yağmalattıran, yağmadan sonra, mal-mülkünden geriye hiçbir şey kalmayacağını bilir (helalini alıp dışarı çıkar).
4. Yağmada herşey yok edilir (giysi ve mal).
5. Bu bakımdan yağma savaşa aynı sonucu doğurur, tahripkardır.
6. Beyler için yağmaya çağılmama, en büyük hakaret sayılır (Kazan'ın Dayısı Aruz).
7. Yağmaya çağılmayınca düşmanlık başlar.
8. Düşmanlık sonucu açılan savaş, yine yağma ile biter.¹²

Eski Uygur Türkçesinde "yağmak" eylemi yananlamda "kurban sunmak anlamına geliyor.

Bilindiği gibi Oğuz'un 24 boyundan birinin adı da "Yağma". Bu anlam bizi kimi başka düşünceye götürüyor.

Oğuz Türkçesinde "yağma" ülüş anlamına geldiği gibi "çapul" anlamına da geldiği anlaşılır. İlkinde yağma el-gün arasında yapılır. Savaş amaçlı değildir. Amaç, evde bereketin olduğunu ortaya koymak, bu bolluğu yağmacılarla üleşmektir. Göçebe devlet yaşamında bir tür eli açıklık, cömertlik, han sofrasının herkese açık olması gibi gözükür. Uygur Türkçesindeki "kurban etme" anlamı ile örtüşür.

Ne ki olay, savaş niteliğine de dönüşebilir.

Çapul ise bunun tam karşısıdır. Savaşın sonucu ortaya çıkan bir durumdur.

Yerleşik toplumda bu, gelenek bir yanıyle “ağalık” geleneğine dönüşür. Ağanın sofrası herkese açık olmalıdır. Ağalık vermekle, eşkıyalık kırmakladır. Ağanın elinin açık olması gerekir. Anadolu ağalık düzeninde ülüş geleneğinin izleri sezilir.

Olayın bu boyutu, görkemli gözüktür. Ama yağma geleneği, hemen ardından savaşçı talan geleneğini getirir. Göçebe toplum yapısı, taşınır malvarlığı gücüne dayanır. Bu ise, canlı maldır. Davar ya da mal sürürsü. Kuşaktan kuşağa geçecek kalıcı servet değil, savaşçı gücüne dayanan yağmaya dayanır. Bu olgu Türk toplumunda toplumsal sınıfın çok esnek olmasında başlıca etkenlerden. Malvarlığı, bedenselgüc ve savaş yeteneği ile değiştiriyor. Bu yüzden toplumsal sınıf kalıcı değil.

Ziya Gökalp kirvelik geleneğini de ülüş’ın bir türü olarak niteler. Cemil Cahit Güzelbey bir yazısında ülüş geleneğinin izlerinin yakın zamana dek Gaziantep çevresinde sürdüğüne değinir. Yazar, Gaziantep köylerinde 1950 yılına değin aşiret törelerinin bir çoğu korunduğundan yola çıkar. Buna göre, Salur Kazan’ın ülüş törenine benzeyen şölenlerin basit bir devamı çehiz törenlerinde yaşanır. Belirlenen günde erkek tarafı çehiz yükleyecekleri katır ve beygirlerle -daha sonra kamyonlarla- kızı evine yollar. Çehiz taşıyıcılar kapıda karşılanıp içeri alınırlar. Mevsimine göre çay, kahve, çeşitli şerbetler, dondurma sunulur. Biraz dinlendikten sonra, çehiz getirilen hayvanlara yüklenmeye başlanır. Bu sırada kimi çehiz taşıyıcılar, çeyiz içinde elle taşınır ne bulurlarsa aşırırlar. Ancak bu iş ülüşte olduğu gibi açıktan değil, biraz gizlice yapılır. Ev sahibi bir malın aşırıldığını görse bile isteyip geri almaya kalkmaz. Bu töre bilindiği için, ortada elle taşınır parça bırakılmamasına özen gösterir yalnızca. Ama çehiz taşıyıcılar bir yolunu bulup mutlak birşerler yürütürler.

Ülüş geleneğinin izleri Alevilikte de yaşar. Kış aylarında dedeler köylere görüm yapmaya çıkarlar. Toplumun beğenisine göre kimi dedeler büyük köylerde cem birlerler. Cemin sonunda halk gönlünden ne koparsa hakullah verir, dedenin hizmetini ödemek ister. Buraya dek yaşanan emeğin karşılanmasıdır. Ama iş bununla bitmez. Bir dizi küçük dedeler, asıl hizmet yapan dedenin cemine tünemeye başlar. Töreyle göre kazanç ortaktır. Asıl dedenin kazancını, hiç iş yapmamış bu dedelerle paylaşması gerekir. Post dedesi denen büyük dedenin eli sıklık göstermesi, öbür dedelerle kazancını paylaşmaması büyük ayıp sayılır. Dedenin eli açıklık olması toplum gözünde yücelmesidir. Bu nedenle, büyük dedeler ne kazandırsa, büyük bölümünü dağıtırlar. Öyle ki, bir kış boyu cem yürüten, bir dizi sıkıntıya katlanan dedenin evine eli boş döndüğü olur.

Yakın zamana dek kimi Alevi köylerinde ev büyüğünün ölümünün ardından, ev sahibinin mal-davarını paylaşıldığı söylenir. Bu olay yeterince belgelenmiş, saptanmış değildir. Gerçekliği saptanırsa, ülüş geleneğinin özgün öreneği sayılır. Bu geleneğin Sivas yöresinde yaşayan Koçgiri Alevileri arasında yaşadığını işittik. Olay şöyle gelişir: Alişan Bey ölür, ardından ağlaşmalar, yas tutmalar sürer. Birkaç gün sonra gelin Sırma Hatun ahıra gittiğinde bir-iki mandanın kaybolduğunu görür. Gelip ev halkına durumu söyler. Kaynana gülümser: Eyvah ülüş yapmışlar der. Bu geleneği bilmeyen gelin Sırma hatun „ne demek ülüş“ diye sorar. Kaynana büyük ölümlerin ardından böyle yağmaların yapıldığını söyler. „Bu töredir“ der. Koçgiri aşretinden olmayan Sırma Hanım şaşar „yere batsın böyle töre, böyle töre mi olur“ diye kargış verir. 60’lı yıllara dek süren bu gelenek de ülüş geleneğinin yakın zamana dek, -tüm Aleviler arasında olmasa bile- sınırlı bölgelerde yaşadığını gösterir.